

Torp Fattighus – og menneskeskæbnerne omkring

Af Maja Jeppesen og Trine Rosenbæk

Hvordan opstod Torp Fattighus?

Det er ikke muligt at finde frem til præcist, hvordan og hvornår Torp Fattighus blev oprettet og hvornår det lukkede.

Vi ved heller ikke, hvornår det blev bygget, for det havde ikke noget selvstændigt matrikelnummer. Dog ved vi, at det blev udskilt fra Torp Søndergårds daværende ejer, Casper Jacobsen, der fungerede som sognefoged og som sikkert har foræret byggepladsen til Nim-Underup Kommune. Ved Folketællingen i 1901 er fattighuset for første gang registreret under matrikel 5a.

Vi ved også, at Fattighuset må være opstået mellem 1845 (hvor det ikke er nævnt i folketællingen) og 1857, hvor Torp Fattighus for første gang omtales i arkiverne – i Underup Kirkebog.

Fattighuset blev – som i andre sogn – formentlig oprettet med det formål, at sognets øvrige beboere så kunne slippe for at have fattiglemmerne boende os sig på skift.

(Billede: Tre fastelavnsklædte mænd i 1919 med Torp Fattighus i baggrunden, fra Otto Nørgaard Pedersens erindringer)

Fattighusets placering

Fattighuset i Torp lå på Torpvej, der hvor den nuværende ejendom, Torpvej 9 (opført 1930), ligger i dag.

Dengang var Fattighuset, der må være blevet revet ned i slutningen af 1920'erne, opført i bindingsværk med stråtag og to skorstene. Placeringen er fundet ved hjælp af sognekort, gamle fotos og fototekst samt nuværende fotos fra stedet. På teksten under det udaterede foto, der eksisterer omkring "Torp Fattighus" i arkiverne, står der: "*I forgrunden Torp Fattighus, derefter Rasmus Olesen, Forsamlingshuset og Brugsen*". Sammenligner man det med nutidige fotos af stedet, ser det ud til, at den nuværende Torpvej 9, nærmest må være opført på soklen til det gamle Fattighus – og at Rasmus Olesens hus må være det nuværende Torpvej 7 (opført 1863).

Af Folketællingerne bekræftes det da også, at der i Folketællingerne fra 1901 og helt frem til 1960 boede en Rasmus Olesen (født i 1875) på ejendommen med matrikelnummer 5e/5c (se note 1).

Fattighusets indretning og beboere

Fattighuset bestod efter sigende af fem mindre lejligheder med fire indgangsdøre. Hver lejlighed rummede et lille køkken, en lille stue og et ganske lille soverum. Efter sigende var Fattighuset et godt ét af sin slags – i hvert fald "bedre end det i Nim", hvor flere af fattiglemmerne gennem tiderne kom fra.

Den viden, vi i dag har om Torp Fattighus, stammer primært fra Jens Balle Jepsens optegnelser samt fra kirkebøger, folketællinger, sognekort og enkelte fotos.

Fælles for de mennesker, der boede i fattighuset var selvfølgelig deres armod. Der blev født mange børn dér med mange ukendte (eller benægtende) fædre, og der har også boet mange enker og enkemænd i fattighuset gennem tiderne.

Ved folketællingen d. 1. februar 1880 boede der syv personer i fattighuset: én enkemand, Jens Elias Cramer på 72 år; hans svigerinde på 85 år, Marens Sørensdatter Trane, enke efter Jørgen Cramer; Karen Pedersdatter på 72 år, enke efter Jacob Johannesen; og Karen Andersdatter, kaldet Tysker Karen, og to af hendes børn.

Tysker Karen var 53 år og enke efter Johan Ferdinand Wulf. Hun boede i fattighuset sammen med to af sine 14 børn – Jens Peder Wulf, 14 år, og Sofie Wulf, 9 år. Karen og Johans øvrige børn har formentlig været anbragt i pleje hos sognets "lavest bydende plejefamilier", hvilket var skikken for fattiglemmernes børn dengang. Da det var sognet, der skulle afholde udgifterne til plejefamilierne, blev børnene anbragt hos de familier, der forlangte mindst for at have dem boende hos sig. Plejefamiliernes motiv for at tage børnene til sig var ikke altid lige ædelt – ofte skiftede plejefamilierne, og børnene blev brugt som en slags billig arbejdskraft fra hus til hus.

Den syvende beboer i Fattighuset i 1880 var Karen Pedersdatter Figgen på 82 år, enke efter Mads Figgen. Her følger historien om hende og hendes efterkommere.

Hoved liste.

Optægnelse paa Folketallet den 1de Februar 1880 i 1 Gaarde og 5 Huse i *Torp* By i *Halskov* Sogn i *Næstved* Herred *St. Hans* Amt.
(Her optænes ikke de Personer, hvis Ophold i Begreb kan er indberetning, se Tilføjet A, og de holdt de af Hovedans Bøvær, som indberetning er foretagne fra Begreb, se Tilføjet B.)

Region af Byerne eller Hovedans Navn med Adresser af Gaarde, Huse o. s. v.	Fødselsaar	Fødselssted	Køn	Ålder	Egteskab	Færdighed	Færdighed	Færdighed	Færdighed	Af disse ere:				Bemærkninger
										Erhverv	Erhverv	Erhverv	Erhverv	
Halskov Sogn Torp By	1	Anders Christensen	M	53	gift	Lithuan	her i Sognet	Konjunkt af Gaardmand						
	2	Anne Kasperen	Kv	42	Do	Do	Do	Konjunkt af Gaardmand						
	3	Kasper Andersen	M	15	ujfft	Do	Do							
	4	Jakob Andersen	M	11	Do	Do	Do							
	5	Jytte Andersen	Kv	8	Do	Do	Do							
	6	Hans Andersen	Kv	6	Do	Do	Do							
	7	Johanne Christensen	Kv	1	Do	Do	Do							
	8	Anne Petersen	Kv	19	Do	Do	Do							
	9	Ysack Christen	M	10	Do	Do	Do							
St. Hans	1	Peter Petersen	M	45	gift	Lithuan	her i Sognet	Konjunkt af Gaardmand						
	2	Louise Christen	Kv	42	Do	Do	Do							
	3	Louise Petersen	Kv	12	ujfft	Do	her i Sognet							
	4	Louise Petersen	Kv	10	Do	Do	Do							
	5	Mette Petersen	M	6	Do	Do	Do							
	6	Christen Petersen	M	4	Do	Do	Do							
St. Hans	1	Jens Ole Kræm	M	78	Enkemand	Lithuan	her i Sognet							
	2	Karen Petersen	Kv	52	Enke	Do	her i Sognet							
	3	Maren Kræm	Kv	85	Enke	Do	her i Sognet							
	4	Karen Petersen	Kv	40	Enke	Do	her i Sognet							
	5	Karen Andersen	Kv	55	Enke	Do	her i Sognet							
	6	Jens Peter Mathff	M	19	ujfft	Do	her i Sognet							
St. Hans	7	Sofie Mathff	Kv	9	Do	Do	Do							
	1	Jens Christen	M	53	gift	Lithuan	her i Sognet	Konjunkt af Gaardmand						
	2	Maren Petersen	Kv	41	Do	Do	Do							
	3	Karoline Christen	Kv	15	ujfft	Do	Do							
4	Rasmus Christen	M	5	Do	Do	Do								

(Billede: Liste over Fattighusets syv beboere i 1880)

En historie om social armod og en barons indblanding i slægternes gang

Karen Pedersdatter Figgen døde i 1890 efter hvad man nok i dag vil betegne som et hårdt liv. Karen og hendes mand, Mads Figgen, kom til Torp Fattighus fra Nim Fattighus, hvor de havde boet en årrække efter at være blevet smidt ud fra deres tidligere pligtarbejde (hoveri) på jorderne ved Bygholm Gods. Karen og Mads ”*drak som svampe, og deres sprog hørte ikke til de mest kultiverede*”.

Ved Torp Fattighus blev Mads sat til at slå skærver af stenene ved vejene i Underup Sogn. Karen var som vanlig ved hans side i arbejdet.

Det har dog været et strabadserende liv, som Mads ikke kunne holde til i længden. Efter hans død blev Karen boende i Fattighuset – hun levede fortsat en hård tilværelse med masser af alkohol. Engang havde hun nær, i sanseløs beruselse, futtet hele Fattighuset af. Hun var en aften blevet sulten og havde fyret ekstra godt op i komfuret, så hun kunne stege flæsk. Men i hendes beruselse og forvirring kom hun til at putte flæskestykkerne i ilden og tørvene på panden. Uden at opdage miseren tog hun sig en lille blunder på gulvet, alt imens der gik ild i tørvene på komfuret. Heldigvis lugtede Jens Elias røgen og styrtede ind til Karen, der lå døddrukken og næsten uden tøj på køkkengulvet. Han fik slukket ilden og båret Karen ind i sengen til megen morskab for de tililende naboer, der fandt det morsomt, at Jens Elias havde båret den næsten nøgne Karen ind i sengen. Jens Elias forsvarede sig dog med, at han havde gjort det ”*i al tilbørighed*”.

I hendes sidste leveår var Karen meget svækket og forvirret. Alkoholen har formentlig bidraget til, at Karen udviklede en demens, der bevirkede, at hun – hvis de øvrige beboere ikke passede på hende – ville gå sin vej. Hun mente, at hun var for sent på den til sit pligtarbejde på Bygholm Gods, og det var derfor altid i den retning, hun gik.

Trods det, at livet havde været hårdt ved hende, blev Karen 92 år, før hun døde.

Sofie Madsdatter

Det vides ikke, hvor mange børn Mads og Karen fik. Men vi ved, at de havde mindst én datter, Sofie Magdalene Madsdatter. En lille, undersætsig pige med et heftigt temperament. Som ung kvinde kunne Sofie, hvis det blev nødvendigt, slå en proper næve.

Sofie fødte i marts 1865 en søn uden for ægteskabet. Som far opgav Sofie navnet på en svensker, Niels Pallesen Kleits, der også påtog sig ”*faderværdigheden*”. I virkeligheden var sønnens far en stor mand, en baron, der for at sikre sin egen anonymitet i folkemunde og kirkebøger, havde betalt 400 rigsdaler til svenskeren Niels, 400 rigsdaler til Sofie og 400 rigsdaler til sønnen, der fik navnet Jens Carl Nielsen.

Niels stak omgående af til Sverige og blev aldrig siden set på egnen. Sofie holdt sit ord over for baronen og røbede aldrig hans navn. Kun én gang i et fortroligt øjeblik med sin på det tidspunkt voksne søn røbede hun baronens titel. De 800 rigsdaler til sig selv og Jens Carl brugte hun dog hurtigt.

Selvom Sofie nu var blevet mor, bevarede hun Figgen-familiens heftige temperament. Da præsten ved Vor Frelser Kirke i Horsens (Johannes Clausen) i forbindelse med Jens Carls dåb forlangte, at Sofie skulle *"stå offentlig skrifte"* og over for menigheden bekende alle sine synder, nægtede Sofie og sagde, at det kunne præsten selv gøre – og hvis ikke præsten ville døbe hendes søn, så kunne hun *"satme selv gøre det!"*. Præsten opgav, og Jens Carl blev døbt.

Sofie skulle også en gang have slået en skrædder i gulvet med ét eneste slag, fordi han var nærgående over for hende og antog, at hun, der havde et barn uden for ægteskabet, ville være let at komme i seng med. Senere blev Sofie gift med en enkemand, Jens Teilmann, der havde to børn. Sofie fik ikke selv flere børn, men hun blev senere en kendt spåkone – og til sin død var hun fandenivoldsk og ligefrem i sit sprog.

Jens Carl

Jens Carl kom kort efter fødslen ud blandt skiftende plejefamilier, der for sognerådets *"usle skillinger"* tog uægte og fattige børn til sig. Men da Jens Carl som fireårig kom i pleje hos Stine og Anders Hvillum på Nim Mark, tog hans liv en drejning i den gode retning. Stine og Anders havde en positiv indflydelse på Jens Carls hidsige temperament, de opdragede ham med kærlighed og godhed, og han blev hos dem til sin konfirmation.

I skolen var de andre børn til at starte med hårde ved ham og kaldte ham *"horeunge"*. Men da Jens Carl var stor og stærk af sin alder og besad Figgen-familiens temperament, fik drillerierne hurtigt ende. Læreren, degn Nielsen, var dog stadig hård ved Jens Carl – og engang, hvor pastor Leth var på besøg i klassen, fremhævede han Jens Carls negative sider og problemer højt over for såvel de øvrige elever som pastoren. Jens Carl kom dog aldrig til at glemme pastorens svar: *"Det kan jeg ikke forstå, hos mig opfører Jens Carl sig eksemplarisk – og han er meget velbegavet!"*. Det var første gang, nogen havde taget ham i forsvar.

Efter konfirmationen bestemte Sofie, at Jens Carl skulle i smedelære hos Jean Pedersen på Nørregade i Horsens. Men Jean var hård, og Jens Carl fandt sig ikke i noget, så samarbejdet var kortvarig. Jens Carl stak af til Slesvig, hvor han tog jordarbejde med andre *"hårde børster, der både fik lært ham at arbejde hårdt og drikke brændevin"*. Efter Slesvig kom Jens Carl dog tilbage til Nim, og i en periode arbejdede han som stenhugger, indtil han kom ind som soldat i Fredericia.

Efter soldatertiden kom Jens Carl igen i tjeneste på skiftende gårde, hvor han tjente sammen med pigen Kirstine Pedersen fra Træden. De unge mennesker *"kom galt afsted"*, Kirstine blev gravid, og selvom Sofie i starten var imod, at Jens Carl skulle giftes som 19-årig (efter datidens lov skulle mænd være mindst 20 år og kvinder mindst 16 år, hvis de skulle giftes), gav hun ham straks tilladelse, da hun hørte begrundelsen.

Det unge par bosatte sig i Vestergade i Horsens, hvor de fik deres søn, Magnus Helbæk Nielsen, som siden nedskrev sine livserindringer, hvorfra disse historier bl.a. stammer.

Jens Carl arbejdede som stenhugger i Horsens, bl.a. med brolægningen af Smedegade. Men efter nogle år flyttede familien til Nim, hvor de i en periode bl.a. boede hos Anders og Stine, som Jens Carl var vokset op hos. I 1892 flyttede de til Balleskovhuset på den yderste spids af Tønning sogn. Her boede de i mange år og fik to børn yderligere, Christian og Sofie.

Som sin mor var Jens Carl ikke vokset fra sin fandenivoldskhed og han havde også et alkoholproblem. Da Sofie i 1895 skulle døbes i Tønning Kirke, sagde præsten derfor til Jens Carl: *"Hvordan kan du se dine børn i øjnene, når du kommer hjem fra dine drukture?"* Den udtalelse gjorde noget ved Jens Carl, og det endte med, at Kirstine og Jens Carl sluttede sig til Indre Mission og siden levede et *"hæderligt liv"*. Jens Carls drukvenner forsøgte ved flere lejligheder at få ham tilbage i flokken, men Jens Carl var en karakterfast mand, der holdt stand over for sit løfte til sin familie og kirken, helt frem til sin død i 1927.

Men hans gamle mor, Sofie, sagde, da hun hørte, at Jens Carl havde sluttet sig til Indre Mission: *"Jeg ville da hellere have samlet ham op i rendestenen, for det går da over igen! Dette hér går jo aldrig over"*.

Note 1: Rasmus Olesen var i 1901 opført som medhjælper ved uddelerpladsen (formentlig Brugsen), hvor hans far Jens Olesen var uddeler. I 1911 og 1916 var han listet som træskomager – han havde på det tidspunkt en årlig indtægt på 1100 kr. og en formue på 4000 kr. I 1921 arbejdede han stadig som træskomager og nu også som tællingskommissær. Rasmus boede sammen med sine forældre indtil disses død – faren, Jens, døde i maj 1914 og moren, Maren, i december 1914. Rasmus Olesen giftede sig i maj 1928, som 53-årig, med Sigrid Marie Haugbjerg Madsen på 29 år i Rårup Kirke, hvor Louis Viggo Pedersen, Vejmand i Underup, var forlover. Året efter d. 3. marts 1929 fik de deres første barn, Johanne Haugbjerg Olesen, og i 1932 kom endnu et barn, Jens Martin, til verden. Rasmus døde d. 9. juli 1960, 85 år gammel, i hjemmet i Torp (Lilleby). Han blev begravet på Underup Kirkegård d. 13. juli.

Kilde: Arkivalier på Brædstrupegnens Hjemstavnsforening, A871 af Jens Balle Jepsen, Underup.

Man kan læse mere om Jens Carl Nielsen i "En Nim-drengs historie" skrevet af Jens Balle Jepsen om Jens Carl Nielsens liv i Nim. Den kan lånes på lokalarkivet i Brædstrup og ses i årsskriftet fra 1998.